

Budapesti Levéltári Mozaikok

2026/2. szám

DOI: [10.56045/BLM.2023.2](https://doi.org/10.56045/BLM.2023.2)

ISSN: 2939-6921

URL: <https://leveltarimozaikok.bparchiv.hu/2026/03/13/leveltari-mozaikok-123/>

NAGY JÁNOS

Egy pesti választott polgár a forradalom sodrában
Joseph Kehrer feljegyzései az 1848. márciusi és áprilisi
fővárosi eseményekről

A Szent Szövetség 1815 óta fennálló rendszerét földrengésként rázták meg az 1848 tavaszán kirobbanó európai forradalmak. A népek tavasza során kártyavárszerűen remegtek meg vagy dőltek össze az addigi abszolutisztikus rezsimek e népfelkelések hatása alatt. A palermói (január 12.), a párizsi (február 22.), a bécsi forradalom (március 13.) után március 15-én Pesten is kitört a forradalom. Miközben az 1847-ben összehívott pozsonyi országgyűlés ülésein a liberális reformellenzék tárgyalásos úton ért el áttörést, és részben a pesti események jótékony politikai hátszelével élve kikényszerítette a polgári átalakulást lehetővé tevő törvények meghozatalát, addig Pest-Budán a márciusi ifjak vezetésével vér nélkül győztes tömegmozgalom a városi közgyűléssel és a Helytartótanáccsal fogadtatta el a tizenkét pontját. A márciusi ifjak és a korszak vezető politikusainak gyakran idézett beszámolóí, visszaemlékezései helyett jelen írásunkban a magyar forradalom kitörésének 178. évfordulóján a pesti események egyik kortanújának, Joseph Kehrer, pesti választott polgárnak máig kiadatlan naplószerű feljegyzéseivel foglalkozunk.

Kulcsszavak: 1848, Pest, forradalom, Joseph Kehrer, napló

Az 1848. március 15-i pesti forradalom történéseiről a népszerűsítő- és a szakirodalom az események első vonalában küzdő márciusi ifjak naplói, visszaemlékezései, esetleg a hatalom csúcsaira került politikusok hivatali jelentései alapján írt.¹ Ezekben a történeti narratívákban háttérbe szorulnak a mindennapi életének megszokott rendjét felbolygató forradalmi eseményeket kortanúként végigélő „kisember” elbeszélései, amelyek az 1848–49. évi forradalom és szabadságharc katartikus élményei nyomán nagy számban keletkeztek.² Jelen írás a pesti polgárság német nyelven íródott ego-dokumentumai közül egyet, Joseph Kehrer pesti tímármesternek a forradalom és szabadságharc eseményeit megörökítő naplószerű feljegyzéseit állítja vizsgálódása középpontjába.³ A szakirodalomban többször idézett,⁴ de máig kiadatlan forrás 1848. március 14-től az 1849. év végéig kronologikus rendben veszi sorba a korszak eseményeit, szinte csak az ország és a főváros politikai, közéleti, ritkán kulturális híreire szorítkozva, háttérben hagyva a szerző személyét. A három vaskos füzet élén álló ajánlásában a művet fiának, a munkája miatt a szülővárosától gyakran távol tartózkodó fregatthajó-hadnagynak, Franz Joseph Kehrernek ajánlotta. A napló azonban – apja más kéziratos és tárgyi hagyatékával együtt – 1859-ben Magyar Nemzeti Múzeumba került.⁵ Joseph Kehrer naplóját nemcsak külső referenciaként, kortörténeti események kontrollforrásaként használok fel, hanem a szerző szemléleti kötöttségeit, személyes látószögét, társadalmi kontextusát is igyekszem felderíteni.⁶ Az emlékezet és az észlelés szelektív jellegének tudomásul vétele mellett érdekes vizsgálni az adott események leírása kapcsán, hogy ebben milyen tudatosan vagy tudattalanul megkonstruált képzet- és értékrendszert fedezhetünk fel.⁷ Nem törekszem viszont a pesti forradalom eseménytörténetének részletes elemzésére, csak annyiban említem meg ezeket, amennyiben a választott feljegyzések kiegészítik-árnyalják az eddigi szakirodalomban rögzült képet, illetve reprezentálják az elbeszélő sajátos szemléletmódját.

A napló írója

A naplószerű feljegyzések írója, Joseph Kehrer (1782 körül – 1859) újvidéki születésű, római katolikus tímármester 1809. május 13-án kapott pesti polgárjogot.⁸ Pesti ingatlanszerzése és egzisztenciateremtése rokonának, Johann Kemnitzer dúsgazdag tímármesternek és kávéháztulajdonosnak köszönhető, aki az 1799-ben alapított és uralkodói privilégiummal

¹ A kiadott forrásokra néhány példa: Lukácsy 1989.; Jároli 2001.; Czaga–Jancsó 1998.

² Erre ld. egy pesti üvegesműves kiadott önéletírását és naplóját: Forrai 2000.

³ Természetesen tisztában vagyunk a „pesti polgár” ideáltipikus fogalmának összetettségével, az e mögött rejlő heterogén jogi, származáshelyi, nyelvi, vagyoni, foglalkozásbeli különbségekkel. Jelen írásban a „rendi polgárság” értelmében, vagyis jogi értelemben véve, a szabad királyi városi polgárjoggal rendelkező csoport munkahipotézisem szerint reprezentatív képviselőjeként tekintek a napló írójára, aki az „önéletrajzi paktum” értelmében azonos Joseph Kehrer pesti választott polgárral.

⁴ Üdítő kivételnek számít Spira György nagy forrásanyagot, köztük számos, több kiadatlan ilyen típusú naplót, visszaemlékezést is felhasználó, az 1848–49. évi Pest-Buda-Óbuda történetét feldolgozó vállalkozása, amelyre számos részkérdésre bizton támaszkodhattam: Spira 1998.

⁵ MNM KK OSZK Ktt. Quart. Germ. 713. Joseph Kehrer: Die Ereignisse von [!] 14 und 15 ten März 1848 in der Stadt Pest, und die nachherigen Begebenheiten, Chronologisch notirt als Augenzeugen. 1848–1849. 1–3. kötet.

⁶ Az ego-dokumentumok történeti kutatásban való hasznosítására, módszertani lehetőségeire és korlátaira vonatkozó szakirodalmi anyagból: Horváth 2010. 3–20.p

⁷ K. Horváth 2002. 90., 97–98. p.

⁸ Joseph Kehrer életrajzi adatainak forrása gyászjelentése: MNM KK OSZK Plakát-, és Kisnyomtatványtár, Gyászjelentések. Joseph Kehrer gyászjelentése. Online elérhetősége: [4328612_00086_mormon.jpg](https://mnm.kk.hu/4328612_00086_mormon.jpg) (1572×1176) (Utolsó lekérdezés: 2026.03.09.) Pesti polgárjogára: BFL IV.1202.a 127. kötet 474. p. 3059/1809.

ellátott pesti börgyárát 1810-ben átengedte Joseph Kehrernek és apjának, Franznak.⁹ Johann Kemnitzer fia, Karl nem vitte tovább az apai mesterséget, ezért a belvárosi Molnár utcában álló házat és üzemet az itt levő eszközökkel együtt 100 000 forint értékben még 1809 novemberében átíratta Joseph és Franz Kehrer nevére.¹⁰ Az apa, idősebb Franz Kehrer hamarosan eltűnik a forrásokból, valószínűleg elhunyt, viszont azonos nevű másik fia, Franz (1784 körül – 1856) örökösként beszállt bátyja mellé a napóleoni háborúk konjunktúrája során a katonaság ellátására szakosodott és ekkoriban tisztos jövedelmet hozó üzletbe.¹¹ Az 1816-ban még tíz segéddel dolgozó műhely a háborút követő dekonjunktúra idején lassan hanyatlásnak indult: egyaránt sújtotta a kereslet csökkenése, a munkaerőhiány és az osztrák örökös tartományok versenye.¹² Egy 1824-es leírás szerint a Kehrer-testvérek börgyárának termékei minőségét tekintve vetekedtek a német bőriparéval, áruiknak a Váci utcában volt egy külön lerakata. Felvevőpiaca elsősorban Erdély, Szlavónia, Bánát és a Felvidék vármegyéi voltak. A nyersanyagot viszont – a hazai nyersbőrön kívül – a Kehrer-testvérek részben Bécsen keresztül szerezték be, így feldolgoztak Brazíliából származó alapanyagot is.¹³ A felhalmozott tőke még így is lehetővé tette a testvérek számára a további ingatlanszerzést a városban: 1820-ban Joseph Kehrer a Szépítő Bizottmány árverésén a lipótvárosi Dorottya utcában, a régi sóház telkén két építési telket vásárolt,¹⁴ amelyből az egyik telket öccsének, Franznak engedte át, aki ott egy kétemeletes lakóházat emeltetett Hild József tervei alapján 1823-tól.¹⁵ Franz Kehrer négy év múlva megvált a nevezett lakóháztól, majd 1833-ban ugyancsak a Lipótvárosban a József tér és a Fürdő utca sarkán vásárolt meg egy földszintes épületet, amelyet Hild József tervei alapján egy kétemeletes klasszicista lakóházzá varázsolt (ún. *Pontyhoz* címzett ház).¹⁶

Az önálló polgári egzisztenciát és a városi közösségen belüli megbecsülést jelzi, hogy Joseph Kehrert 1819-ben választott polgárrá (*Wahlbürger*) választották, amely betekintést és beleszólást engedett neki a pesti közélet alakításába.¹⁷ Joseph és Franz Kehrer Molnár utcai üzeme úgy tűnik, hogy hosszú távon nem volt versenyképes, jelentős adósságot halmozott fel: 1839-ben végül a két testvér közös tulajdonában fekvő házat 84 200 bécsi értékű forint értékben elárverezték.¹⁸ A lakcímjegyzékek alapján valószínűsíthető, hogy az aktív üzlettől visszavonult Joseph továbbra is a házban élt haláláig, immár albérllőként. Az 1848 áprilisában szentesített új választójogi törvény érintetlenül hagyta választójogát, a bevezetett vagyoni cenzus alól felmentette mint régi szabad királyi városi polgárjoggal rendelkező személyt: a választói névjegyzék továbbra is a belvárosiak között írta össze.¹⁹

⁹ A pontos rokonsági kapcsolat még nem tisztázott, Pest város tanácsának iratai azonban említik ennek tényét: Mérei 1951. 85–87. p., BFL IV.1202.c Int. am. 6915/A.

¹⁰ BFL IV.1215.d 13/a 32. p. 1809. november 15.; BFL IV.1215.f 3. kötet 249. p. A 265. telekkönyvi számú belvárosi házat Johann Kemnitzer még 1771-ben szerezte meg, 1804-ben még életében átíratta Karl nevű fiára, tőle került Franz és Joseph Kehrer kezébe.

¹¹ MNM KK OSZK Plakát-, és Kisnyomtatványtár, Gyászjelentések. Franz Kehrer gyászjelentése. Online elérhetősége: [Kehrer Franz gyászjelentése](#)

¹² Mérei 1951. 86–87., 154. p., Nagy 1975. 343. p.

¹³ Kunitsch 1824. 231–232. p.

¹⁴ A Szépítő Bizottmány terve szerinti 476., 481. számú telkekről van szó, amelyeket Joseph Kehrer 1820. augusztus 21-i árverésen vett meg; BFL IV.1215.d 15. kötet 270. p. 1827. május 3.

¹⁵ BFL XV.17.b.311.SZB 3387.; BFL IV.1207.b SZB 3387. A lipótvárosi mai Dorottya utcai ház építéstörténetére: Gesztesi 2016. 196–197. p.

¹⁶ Mai József Nádor tér és József Attila utca. BFL IV.1215.d 16. kötet, 430–431. p. 1833. augusztus 29-i átírás; BFL XV.17.b.311.SZB 5785 – SZBK 316.; BFL IV.1207.b SZB 5785.;

¹⁷ A választott polgárrá választás dátumát közli: *Addressbuch der königlichen freyen Stadt Pesth*. Herausgegeben von Joseph Vojdissek im Jahre 1822. 40. p.

¹⁸ BFL IV.1215.d 18. kötet 421. p. 1839. január 24.

¹⁹ BFL IV.1303.j 1. tétel 2. p. Belvárosi választók névsora.

1. kép. Joseph Kehrér gyászjelentése. Pest, 1859. április 9.
([MNM KK OSZK Plakát-, és Kisnyomtatványtár, Gyászjelentések](#))

A történelem és a régészet, valamint a művészettörténet iránti érdeklődésére utal, hogy saját magángyűjteménye volt, ezekből számos darabot még életében a Nemzeti Múzeumnak juttatott, például 1817-ben egy szerémségi Vukovárról származó római kori ólomtáblát,²⁰ 1845-ben római kori és középkori magyar ezüst-, és rézpénzerméket, illetve egy Vecsésen talált emlékkövet.²¹ 1859-ben hagyatéka gazdagította a múzeum ásvány- és őslénytárát.²² Ugyanekkor kerülhetett az intézmény könyvtárába 118 kötetes könyvgyűjteménye, köztük klasszikus szerzők, történeti térképek, kéziratok.²³ A 198 darabból álló, a történeti Magyarországon elterjedt fokosokból, csákányokból és baltákból álló gyűjteménye a régi fegyvergyűjteményt gazdagította.²⁴ A régiségtár számára 74 darab agyag-, kő-, üveg-, bronz-, és aranytárgyat hagyományozott, amelynek többségét maga gyűjtötte a görög szigeteken.²⁵

A nagy nap, március 15.

A szerző a pesti forradalom elbeszélését az „ifjúság” március 13–14-i gyűléseinek megemlékezésével indítja. Az Ellenzéki Kör által szervezett, a későbbi márciusi ifjak vezetésével

²⁰ Halitzky 1817. 61–65. p.

²¹ Kubinyi 1845. 11. p. 1845. január 9.

²² *Hölgyfutár*, 1859. július 28. 738. p.

²³ *Politikai Ujdonságok*, 1859. augusztus 11. 431. p.

²⁴ Temesváry 1988. 7. p.

²⁵ Henszlmann–Ortvay 1875. 161–162. p.

tartott összejevetelek kapcsán fontosnak tartja megemlíteni, hogy március 19-ére a haza szükségleteinek megtárgyalására „minden patrióta számára” „általános gyűlést” hívtak össze. A Szent József-napi országos vásárral egy időben tartandó, francia mintára szervezendő reformlakoma alkalmával kapott volna szélesebb nyilvánosságot a politikai követelésként ekkor még petíció formájában szerkesztett, a bécsi forradalom és a pozsonyi országgyűlés fejleményeinek hatására 15-én kiáltványszerűvé átalakított és kinyomtatott tizenkét pont. A petíció támogatására aláírási íveket is készítettek. Pontos helyet a tömegrendezvényre eredetileg nem jelöltek meg.²⁶ Felmerült a középkori országgyűlések és katonai táborozások jelképekké váló színhelye, a Rákos-mező,²⁷ vagy egy másik emlékiratban a Városliget neve,²⁸ Joseph Kehrer azonban tudni vélte, hogy erre lipótvárosi „Spiegl-féle telken” épült sörházban (*Bierkeller*) került volna sor,²⁹ amely akkoriban külterületen, a mai Vígszínház mellett állt.³⁰

Joseph Kehrer a március 15-i városházi események egyik koronatanúja: hivatalból részt vett a választott polgárság Staffenberger István szószóló elnökletével megtartott délelőtti gyűlésén.³¹ Jól egészíti ki Kehrer elbeszélése a választott polgárság jegyzőkönyvének leírását, amely a polgárság követelését tartalmazza a „közcsend-, és bátorság”, vagyis a közbiztonság és vagyonbiztonság megőrzésével kapcsolatban. Ugyanis a nagy nap reggelén a város több pontján megjelentek kézíratos falragaszokon „bizonyos pontok”, amelyek az országgyűléstől az ország alkotmányának átalakítását követelték és az ország lakosságának általános kívánságait nyilvánították ki. Úgy tűnik, hogy a hamarosan kinyomtatásra kerülő 12 pont ilyen módon történő nyilvánosságra kerülése a bécsi forradalom véres eseményeiről szóló friss hírek fényében a megrettent törvénytisztelő választott polgárokat nemcsak elgondolkodtatta, hanem cselekvésre is készítette.³² Joseph Kehrer ezen felül említi Szilágyi István gombkötőmester gyűlésen elhangzott indítványát, miszerint a tanács és a polgárság az azonnali cselekvés érdekében mihamarabb üljön össze és arra az igényre is utal, hogy katonaság bevetésére ne kerüljön sor.³³ A választott polgárság és ennek kiegészítésére az országgyűlési követek megválasztására 1847 októberében kijelölt 52 fős választó testület kérvényt fogalmazott a tanácshoz annak érdekében,³⁴ hogy délután 3 órára a tanácssal közös közgyűlést hívjanak össze ezen pontok megtárgyalására.³⁵ Az 52 (a választott polgárság jegyzőkönyve szerint 51) fős választói testület tagjai Kehrer beszámolója szerint állítólag az ülés közepén jelentek meg, követelve a pontok elfogadását és a délutáni közös ülésezést. A tanácshoz küldött háromfős delegáció névsorát is közli a napló: Tóth Gáspár magyarszabó, Gyurkovits Máté szűcs és egy

²⁶ Spira 1979. 75–76. p. Erről még Birányi Ákos visszaemlékezése: Lukácsy 1989. 131. p.

²⁷ Kerényi 2022. 353. p.; Nyári Albert visszaemlékezése: Lukácsy 1989. 184. p.

²⁸ MNM KK OSZK Ktt. Fol. Hung. 1329. Kacs Kovics Lajos: Életem leírása. 102. p.

²⁹ MNM KK OSZK Ktt. Quart. Germ. 713. fol. 3r.

³⁰ Simon–Sudár–Ternovác 2025. 112. p. Az 1832-ben Spiegl (később magyarosított nevén Tüköry) József által alapított, később fia, Tüköry Sándor irányításával működtetett Tüköry-sörház a mai XIII. kerületben, a Katona József utca–Hollán Ernő utca–Pozsonyi út közötti területen húzódott.

³¹ A délelőtti itteni eseményekre: Spira 1970. 316–317. p.

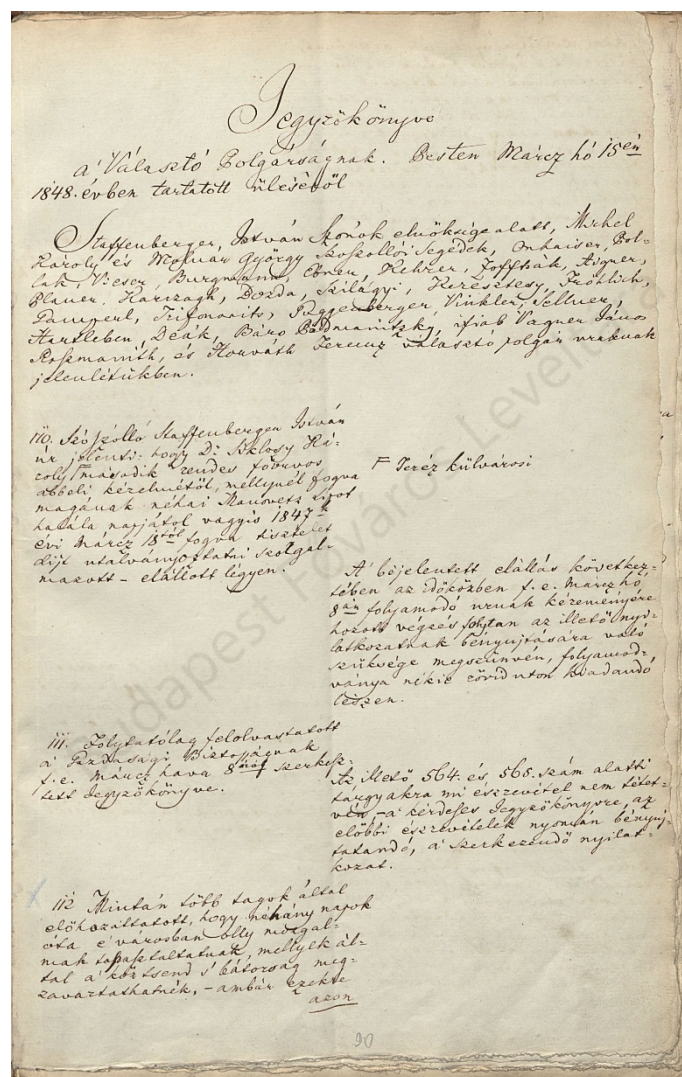
³² BFL IV.1201.a 23. kötet 90–91. p. 112/1848. A március 13-i bécsi forradalom híre március 14-én este érkezett a fővárosba: Urbán 2007. 37. p.

³³ MNM KK OSZK Ktt. Quart. Germ. 713. fol. 3.

³⁴ A liberális reformellenzék kívánsága volt a reformországgyűléseken a szabad királyi városok belső szervezetének demokratizálása, amelynek jegyében elindult a választásra jogosult polgárság számának lassú kiterjesztése. Pesten az országgyűlési követválasztásnál először az 1843–44. évi országgyűlés alatt választottak meg a polgárság soraiból 52 polgárt, akik – a tanács és a választott polgárság mellett – részt vettek a követek megválasztásában, illetve később a követutatisítások kidolgozásában. A közvetett választásnak ez a formája a következő, 1847–48. évi országgyűlése is megmaradt. Erre: Bácskai 2007. 242–245. p.

³⁵ BFL IV.1201.a 23. kötet 91. p. 112/1848.

bizonyos Kirner.³⁶ A hangadó valószínűleg Petőfi barátja és mecénása, a március 15-i események előkészítésében nagy szerepet játszó Ellenzéki Kör tagja, Tóth Gáspár lehetett, aki az 51 fős országgyűlési követválasztásban részt vett polgárok egyikeként a helyi közélet aktív formálója volt a reformok megvalósítása érdekében.³⁷

2. kép. A pesti választópolgárság jegyzőkönyvi határozata az utcai rendbontásról, a tizenkét pontról és a délutáni közgyűlésről, 1848. március 15.
([BFL IV.1201.a 23. kötet 90–91. p. 112/1848.](#))

A délután 3-kor kezdődő városi közgyűlés a Nemzeti Múzeumból a Városház térig vonulóknak köszönhetően tömeggyűléssé változott: egyes források 20 000 főről,³⁸ mások 15 000-ről,³⁹ az újabb szakirodalom 8-10 000 emberből álló sokaságról írt.⁴⁰ Kehrer leírása szerint a városháza tanácsterme zsúfolásig megtelt a fiatalsággal (*Jugend*), s miután a tanács és a választott polgárság elfoglalták helyeiket, beterjesztették a 12 pontot elfogadásra, amelyet a jelenlevők „éljen” kiáltással fogadtak. (Más leírások szerint a népgyűlés először még csak

³⁶ MNM KK OSZK Ktt. Quart. Germ. 713. fol. 3v.

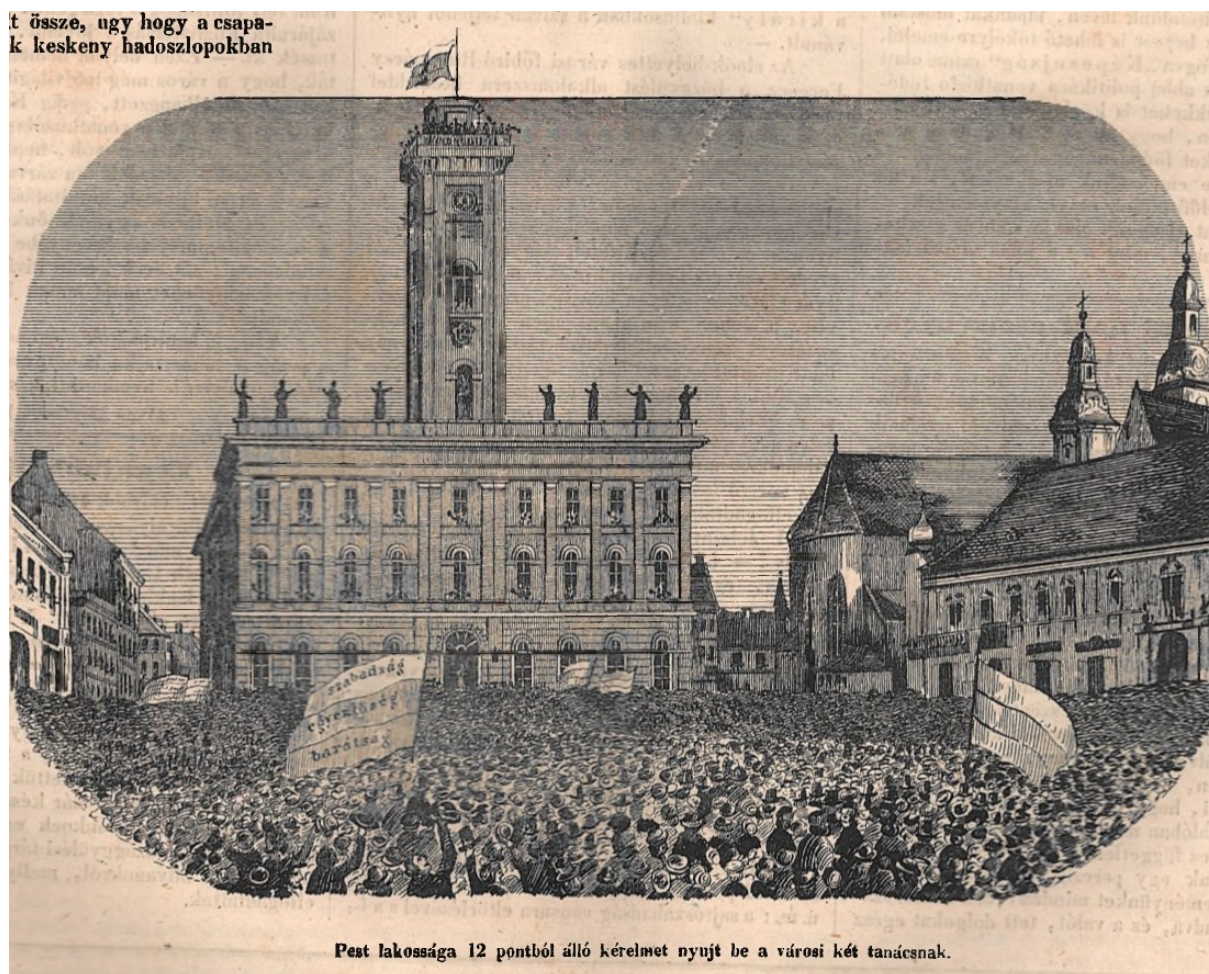
³⁷ Kiss 1988. 259. p.

³⁸ A létszámról ld. Egressy Gábor és Petőfi Sándor írását: Lukácsy 1989. 20., 53. p.

³⁹ Kléh István leírása: Lukácsy 1989. 78. p.

⁴⁰ Ekkorára becsüli a Városházáról Budára induló tömeg létszámát Kerényi Ferenc: Kerényi 2022. 358. p.

megválasztott küldöttei, Petőfi Sándor, Jókai Mór, Vasvári Pál, Degré Alajos, Irinyi József, Irányi Dániel, Egressy Gábor révén képviseltette magát a közgyűlésen, de őket naplóíróink külön nem említi meg).⁴¹ Kehrer megörökített egy érdekes epizódot, amely más visszaemlékezésekben kicsit eltérő színezetben került elő. Amikor a pontok felolvasását követően Holovich Boldizsár tanácsnok indítványozta az ülésterem kiürítését annak érdekében, hogy a közgyűlés nyugodtan tárgyalhasson a pontokról, valaki „most vagy soha” kiáltással szakította félbe, illetve a tömegből az ablakon való kidobással fenyegette meg.⁴² Talán ennek az epizódnak is köszönhető, hogy több mint egy hónappal később Holovich Boldizsár a városi közönség által belé vetett bizalom megingására hivatkozva a tanácsosi hivataláról, sőt nyugdíjáról is lemondott.⁴³

3. kép. Pest lakossága 12 pontból álló kérelmet nyújt be a városi tanácsnak.
(Képes Újság, 1848. március 25. 105. p.)

⁴¹ Spira 1998. 20. p., Egressy Gábor visszaemlékezése: Lukácsy 1989. 52. p.

⁴² MNM KK OSZK Ktt. Quart. Germ. 713. fol. 4r. Kehrer beszámolóját idézi és Holovich motivációit feltárja: Spira 1998. 21–23. p. A városban még a délelőtti terjedő hírt, miszerint a tömeg nem riadna vissza a pontok elfogadását megtagadó tanácsstagok defenztrálásától, Kacsovics visszaemlékezése is megerősíti: MNM KK OSZK Ktt. Fol. Hung. 1329. 102. p.

⁴³ MNM KK OSZK Ktt. Quart. Germ. 713. fol. 18v. 1848. április 19. és BFL IV.1202.a 366. kötet 489–491. p. 6151/1848.

Irányi Dániel beszámolója szerint ekkor „a legtürelmetlenebb népfiai berontottak a terembe”.⁴⁴ Kacs Kovics Lajos városi főjegyző több száz fő terembei benyomulására emlékezik a több évtizedekkel az események után írt önéletírásában.⁴⁵ A 12 pont elfogadásának részletei kapcsán az egyes beszámolók eltérnek, de mindenképpen látható, hogy patthelyzet állt be a tizenkét pont elfogadását követelők és a habozó konzervatív városvezetők között. A későbbi visszaemlékezők szerint ezután az újonnan ideérkezett Klauzál Gábor és Nyáry Pál alispán igyekeztek meggyőzni a döntésképtelen városi közgyűlést, hogy fogadja el a tizenkét pontot. Kehrer tömörítő beszámolójából ez kimaradt: ő ezt követően csak arra tér ki, hogy először Staffenberger szószóló nyilatkozott a polgárság nevében arról, hogy aláírja a dokumentumot, majd Rottenbiller alpolgármester a tanács nevében biztosította ugyanerről a jelenlevőket, mire mindkettejüket megéljeneztek.⁴⁶ Kacs Kovics Lajos városi főjegyző a saját szerepét emeli ki, és így számol be erről Birányi Ákos, Egressy Gábor is: a tanácstalan polgármester és a tanácsnokok a főjegyzőhöz, a „magisztátus eszéhez” fordultak azzal, hogy nyilatkozzon, elfogadható-e a tanács részéről a követelés csomag.⁴⁷ Kacs Kovics a „nép szava Isten szava” felütéssel kezdődő szónoklatában amellet érvelt, hogy a betérjesztett pontok nem ellenkeznek a város országgyűlési követutasításával, így ő ezek megszavazását javasolja a tanácsnak és a polgárságnak.⁴⁸ Irányi Dániel a polgármestert, Szepessy Ferencet nevezi meg annak, aki először a közgyűlés részéről aláírta a pontokat.⁴⁹ Kehrer úgy emlékszik, hogy egy tanult fiatalember (*junge Gelehrter*) mutatta fel a városháza középső ablakán az elfogadott pontokat „az ezernyi összegyűlt népnek, amely az esőben fekete esernyők alatt a Városháza téren állt”, amely hír „leírhatatlan örömmel fogadtatott”.⁵⁰

4. kép. Kacs Kovics Lajos, Pest város főjegyzőjének arcképe.
(Ország Tükre, 1862. augusztus 3. 240. p.)

⁴⁴ Irányi-Chassin 1989. 144. p.

⁴⁵ Lukácsy 1996. 313. p.

⁴⁶ MNM KK OSZK Ktt. Quart. Germ. 713. fol. 4r.

⁴⁷ Kacs Kovics 1887-ben íródott visszaemlékezésében adja magyarázatát saját kulcsszerepének, miszerint egykori iskolatársa, Rottenbiller Lipót alpolgármester a városi magisztrátuson belül a reformok kérdésében nemcsak osztotta a főjegyző mérsékelt liberális nézeteit, hanem minden fontosabb tervét „mielőtt tárgyalás alá került, velem közölt és megbeszélte, sőt legtöbb esetben közreműködésemet is igénybe vette”. Erre: MNM KK OSZK Ktt. Fol. Hung. 1329. 89. p.

⁴⁸ Lukácsy 1989. 138. p. Lukácsy 1996. 313–314. p.

⁴⁹ Irányi-Chassin 1989. 144. p.

⁵⁰ MNM KK OSZK Ktt. Quart. Germ. 713. fol. 4v.

Ekkor robogott be a városházára a Pozsonyból Budára a Helytartótanács ülésére, majd innen Pestre siető Almássy Móric királyi biztos, aki az ülésterem ablakán keresztül intézett beszédet a néphez, melyben deklarálta, hogy osztozik a hangulatban, és a rend helyreállítására intett.⁵¹ A tömörített beszámoló ezúttal is homályban hagyja a lényegét, a királyi biztos küldetésének a célját. Almássy királyi biztos valójában utasítása szerint a reformjavaslatokat tartalmazó országgyűlési felirat főrendek és az uralkodó által való elfogadásáról, különösen a sajtószabadság ígéretéről kellett beszámoljon a pestieknek. Ezen felül a leírások szerint a helyszínen intette a tömeget attól, hogy átkeljen Budára a Helytartótanácsához, sikertelenül.⁵² Ezután tudósít naplórónk arról a részletről is, hogy közelében megjelent egy fiatalember, aki megkérdezte tőle, hol van a feljárat a városháza tornyába. Miután megkapta az eligazítást, felment oda és elhelyezte a nemzeti színű zászlót a városi lobogó helyére, amely korábban oda fel volt húzva.⁵³ A forradalmi események hevében történő zászlókitűzéssel ellentétben áll Birányi Ákos elbeszélése, aki szerint a nemzeti lobogó elkészíttetésére és kitűzésére 16-án adtak megbízást Kajdán gombkötőnek akkor, amikor a városháza díszkivilágításáról is intézkedtek.⁵⁴

A tömeg átkelését Budára a Helytartótanácsához és az ehhez címzett követelések közül a sajtószabadságot, illetve a „politikai fogoly”, Táncsics Mihály kiszabadítását a napló éppen hogy csak megemlíti, ám a szerző később Táncsicséval való párhuzamként nem felejtkezett el kitérni az ugyancsak politikai fogolyként számontartott Efitimie Murgu (a naplóban Emanuel Murka) lugosi román ügyvéd pesti börtönéből való kiszabadulására. Az 1845-ban a dákoromán elmélet jegyében történő lázítás miatt bebörtönzött és a márciusi forradalom alatt még „börtönben felejtett” Murgu 1848. április 8-án szabadult miniszteri rendelettel a pesti Újépületből, ahonnan Kehrer leírása szerint a „patrióták”, vagyis a kiszabadítására együtt felvonuló román és magyar ifjúság diadalmenetben kísérték a városházára.⁵⁵ Miként Táncsics esetében, az ünneplők itt is kifogták a lovakat a volt foglyot szállító kocsiból és saját testi erejükkel húzták el azt a helyszínig.⁵⁶

⁵¹ MNM KK OSZK Ktt. Quart. Germ. 713. fol. 4v.

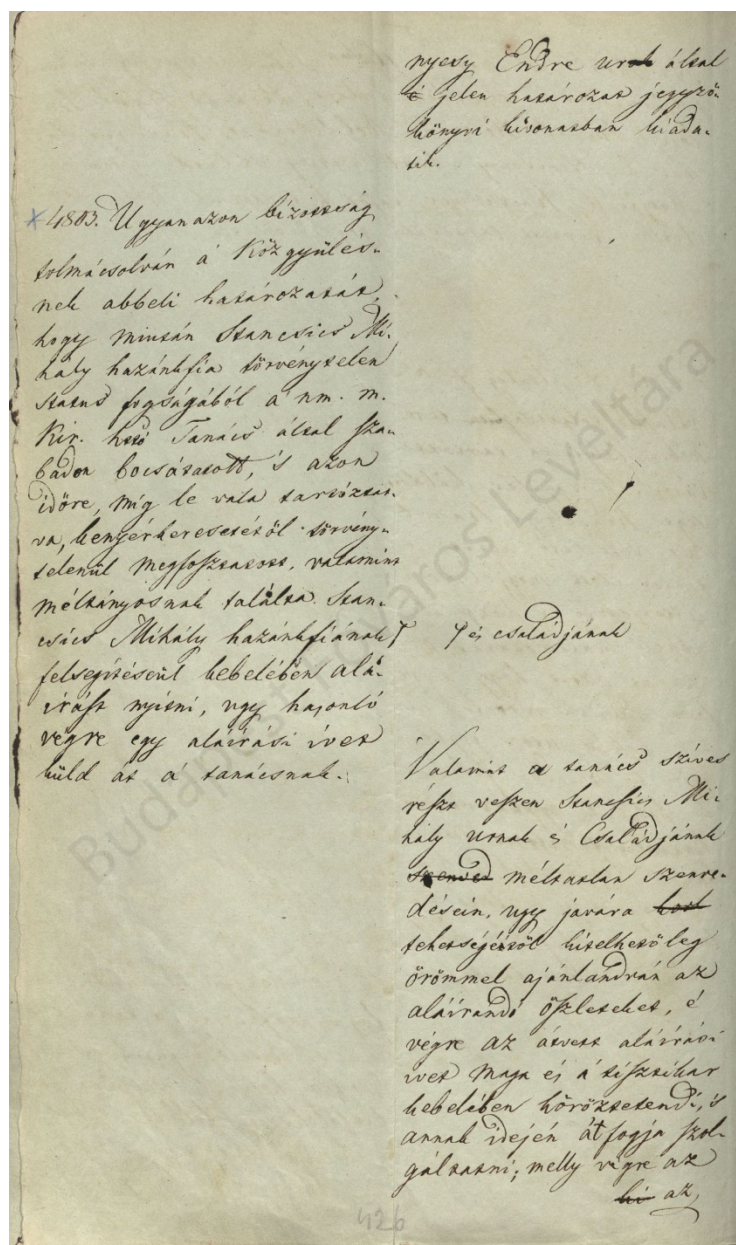
⁵² Urbán 1981. 30–31., 44–45. p.

⁵³ MNM KK OSZK Ktt. Quart. Germ. 713. fol. 4v–5r.

⁵⁴ Lukácsy 1989. 142. p., máshol nevét Kacs Kovics Lajos visszaemlékezése Kajdán Miklósként említi: MNM KK OSZK Ktt. Fol. Hung. 1329. 90. p.

⁵⁵ MNM KK OSZK Ktt. Quart. Germ. 713. fol. 12v.; Miskolczy 2010. 149. p.; Spira 1998. 62–63. p.

⁵⁶ Kemény 1968. 42. p., Katona–Ráday 2013. 23–34. p.

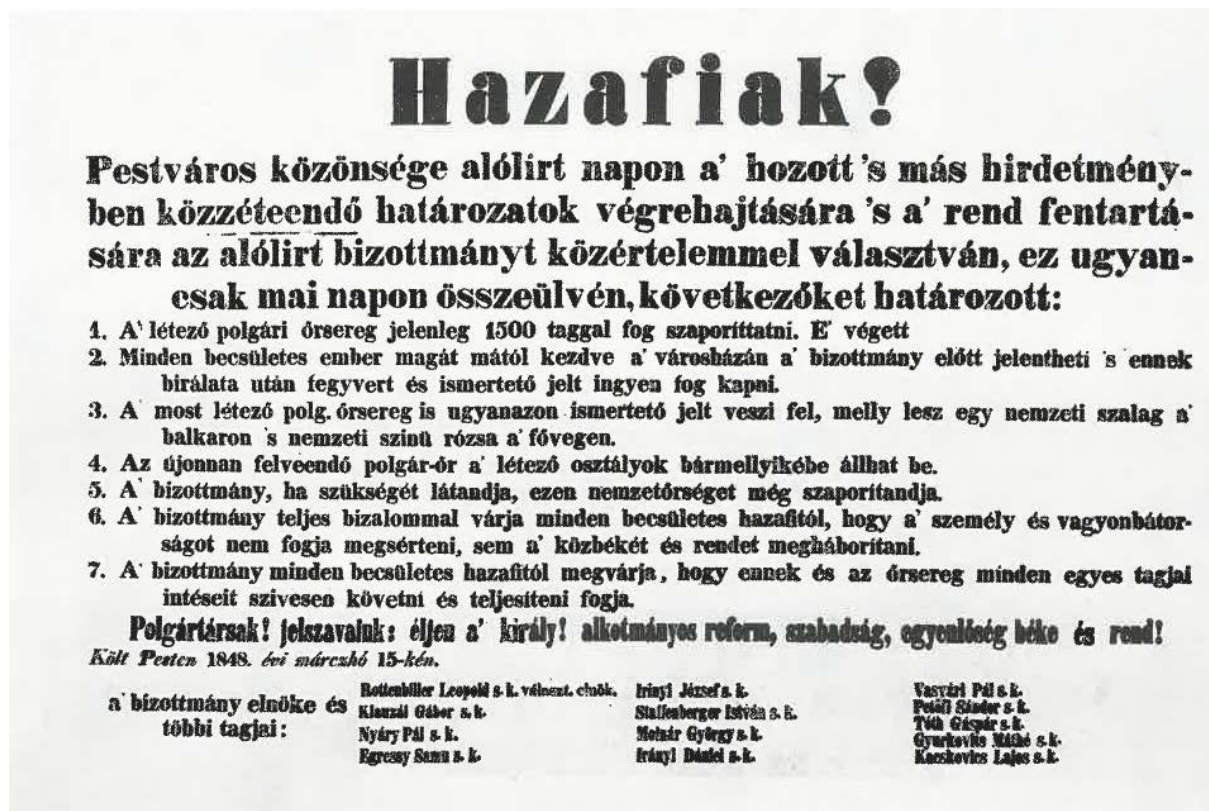

5. kép. Pest város tanácsának határozata Táncsics Mihály szabadon bocsátásáról és az író családja számára gyűjtés indításáról, 1848. március 16.
(BFL IV.1202.a 365. kötet 426–427. p. [4803/1848.](#))

A forradalom fészekrakása Pesten

A forradalmi kormányzati szerv, Pest Város Rendre Ügyelő Választmánya megalakulását, amelynek eredetileg tizenhárom tagja volt, március 16-ra teszi a napló. A tizenhárom tag nevét nem, csak az elnök Rottenbiller Lipót nevét említi. Kehrt valószínűleg megnyugtathatta, hogy a változást akarók mérsékletet tanúsítottak a polgárság hagyományos, iparos rétegével szemben, amelyhez maga is tartozott. Így a választmányban az erőviszonyok kiegyensúlyozottnak voltak mondhatók: a radikálisabb márciusi ifjakat négyen, a liberális nemesi réteget hárman, a hivatalnok-városvezetőket ketten, addig az iparos-polgárokat négyen

(Staffenberger István tímár és szószóló, Gyurkovics Máté szűcs, Tóth Gáspár magyarszabó, Molnár György gombkötő) képviselték.⁵⁷

6. kép. Pest Város Rendre Ügyelő Választmányának megalakulásáról szóló nyomtatvány, 1848. március 15. (Forrás: Rózsa–Spira 1973. 102. p.)

A két testvérváros, Pest és Buda közös célokért való, ellentmondásoktól sem mentes küzdelmeiről is kapunk betekintést: 16-án délután 4-kor Pesten megjelent Buda város magisztrátusának küldöttsége és kinyilatkoztatta a Választmányhoz való csatlakozását.⁵⁸ A pesti tanácsülési jegyzőkönyv egyúttal rögzítette, hogy Buda szabad királyi városa elfogadta a 12 pontot, illetve a közcsend, a béke és a rend fenntartására szintén kiküldött egy választmányt, amely a pesti Rend- és Közcsend fenntartására rendelt bizottmánnyal együtt, azzal közösen kezdett ülésezni.⁵⁹ A pest-budai választmányok 50 fős, pozsonyi országgyűlésre küldött delegációjáról is említést tett, amely március 17-én indult útnak azzal a céllal, hogy a tizenkét pontot – tekintet nélkül a diéta ezalatt zajló országgyűlési törvényalkotó tevékenységére – benyújtsa az országgyűlésnek és kérje az ülések Pestre való áthelyezését, lényegében sikertelenül.⁶⁰ A régi polgárőrség átszervezésével létrehozott nemzetőrségekbe március 17-én meginduló feliratkozásról, a fegyverek katonaságtól való beszerzéséről, a tisztek választásáról, a pesti és budai gárdák közös felvonulásairól is számos alkalommal tudósít.⁶¹

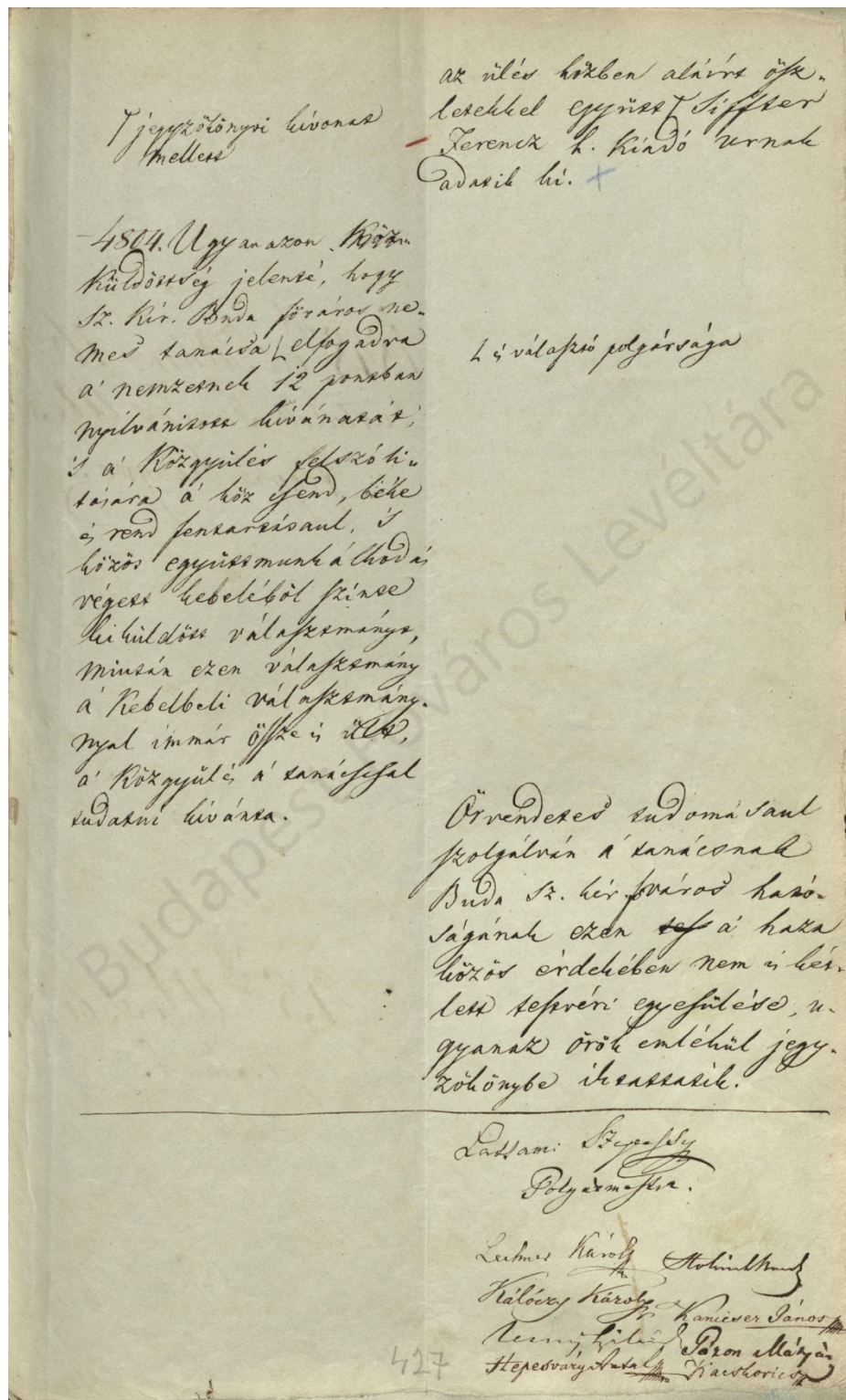
⁵⁷ Petőfi-adattár, 1992. III. 91. p., Spira 1998. 24–25. p.

⁵⁸ MNM KK OSZK Ktt. Quart. Germ. 713. fol. 5v.

⁵⁹ BFL IV.1202.a 365. kötet 427. p.1848. március 16. 4804. sz.

⁶⁰ MNM KK OSZK Ktt. Quart. Germ. 713. fol. 6 r. A március 19-i vegyes ülésén adta elő a pest-budai küldöttség a kívánalmait, amelyre Kossuth Lajos válaszolt a liberális vezetők részéről, aki szerint az országgyűlés villámgyors törvényhozói munkája részben teljesítette e követeléseket, illetve elutasította az ülések helyszínének megváltoztatását munkájuk mielőbbi befejezése reményében. Erre: Deák 1983. 100., Urbán 2007. 24–25. p.,

⁶¹ MNM KK OSZK Ktt. Quart. Germ. 713. fol. 6r.

7. kép. A Pest város közgyűlése által kiküldött bizottmány jelentése arról, hogy Buda szabad királyi városa elfogadta a 12 pontot, illetve a közcsend, a béke és a rend fenntartására kebeléből választmányt küld ki, amely a pesti választmánnyal közösen ülészik, 1848. március 16. (BFL IV.1202.a 365. kötet 427. p. [4804/1848.](#))

Kehrer elbeszélése március 26–27-én a kezdeti egyértelmű lelkesedés után elbizonytalanodik. Ugyan március 23-án Batthyány Lajos gróf miniszterelnök ismertette a

kinevezésre javasolt miniszterei névsorát,⁶² ám a felelős minisztériummal kapcsolatos törvény uralkodói szentesítése késett, ugyanis Bécs nem volt hajlandó elismerni az önálló magyar had- és pénzügy létjogosultságát. Ennek az uralkodó március 28-i leiratában hangot is adott. Mindez Pest-Budán bizalmatlanságot szült, ekkorra a pesti radikálisok és az országgyűlés liberális nemesi vezetői közötti együttműködés, a forradalom vívmányainak megszilárdításáért folytatott közös munka megszakadt.⁶³ Március 26-án még fáklásmenettel fogadták az Újvásártéren (a mai Erzsébet téren) a Pozsonyból Pestre érkező Szemere Bertalan leendő belügyminisztert,⁶⁴ de 27-én az említett királyi szentesítés elmaradása miatt a Nemzeti Múzeumnál már „*az eddigi legnagyobb népgyűlést*” tartották, ahol – Vörösmarty Mihály és Irinyi Dániel szerkesztette – proklamációt olvastak fel. Ebben a veszélyben levő haza védelmére, fegyverkezésre hívták fel a polgárokat.⁶⁵ Nagy felbolydulást okozott másnap, március 28-án az ellenforradalom ellencsapásától rettegő Pest-Budán egy, a budai nemzetőrök által Promontornál feltartóztatott, lőport szállító katonai fennhatóság alatt álló hajó ügye, amelyet Pestre irányítottak és rakományát a városházától a Kerepesi úton át ideiglenesen a városi lőportoronyba szállították át.⁶⁶

A radikálisok már nemzeti konventet és a nemzeti függetlenség megvalósítását követelték,⁶⁷ amikor március 31-én éjfél után a Dunán egy gőzös fedélzetén megérkezett Eötvös József báró a királyi leirattal, amelyben – néhány kisebb módosítás mellett – az uralkodó jóváhagyta az országgyűlés előterjesztését az önálló magyar pénz-, és hadügyről. A napló szerint a báró által felolvasott szöveg „*osztatlan örömet okozott*” a polgárság körében, sőt a pesti vármegyeházán másnap 11-kor összeülő Pest vármegyei választmány is „*egyhangúan*” fogadta el.⁶⁸ Utóbbi állítás nem állja meg a helyét, legfeljebb a polgárság Kehrer által képviselt rétegét nyugtatta meg, ahogy Petőfi írja: „*az ifjúság és az egész forradalom nagyon elégedetlen vele [ti. a királyi leirattal], de a békés polgárok nagyon meg vannak elégedve, s csaknem nyilvánosan hazaárulóknak nyilatkozták azokat, akik ezentúl nyugtalankodni fognak*”.⁶⁹ A Habsburg-hatalommal való megegyezés a radikálisok körében is meghasonlást okozott, amit a napló április 1-i, következő rövid bejegyzése is tanúsít arról, hogy a Váci utcán délután 2-kor „*nagy csődület támadt*”, ahol néhány zsidó vörös kokárdával és zászlóval vonult fel, amelyet a szerző köztársasági szimbólumként azonosított. Szempillantás alatt verekedés tört ki, amelynek végeredményeként elfogták a tüntetés résztvevőit.⁷⁰ Joseph Kehrer ugyan most is csak az események szűkszavú krónikása, ám más megnyilvánulásaival összevetve sejthető, hogy elítélte a Rottenbiller alpolgármester parancsára a pesti nemzetőrség által elfogott baloldali, köztársaságpartí felvonulókat. Sőt ezt a felforgató irányzatot – összhangban a polgárság közhiedelmeivel – összekapcsolta a zsidó értelmiséggel, amelynek ténykedését károsnak tekintette a közrend és közbiztonság megőrzése szempontjából.⁷¹

⁶² BFL IV.1202.g Miss. 20673/III. kcs. (351.d.). Pozsony, 1848. március 24. Koller Ferenc és Károlyi István országgyűlési követek jelentése.

⁶³ Deák 1983. 89. p.

⁶⁴ Szemere Bertalan levele tanúsága alapján erre nem 26-án, hanem 25-én este került sor az Angol Királynénál, ahol őt és Klauzál Gábort Irányi Dániel és Kacsokovics Lajos köszöntette beszédben őket. Erre: V. Waldapfel 1950. I. 156. p.

⁶⁵ MNM KK OSZK Ktt. Quart. Germ. 713. fol. 6v. A proklamációra: Spira 1998. 70–71. p., Urbán 2007. 49. p.

⁶⁶ A hajót állítólag Lederer katonai főparancsnok küldte volna le Budáról Eszékre: OSZK Ktt. Quart. Germ. 713. fol. 6.v.; Jókai 1967. 60. p.

⁶⁷ Urbán 2007. 51–52. p.

⁶⁸ MNM KK OSZK Ktt. Quart. Germ. 713. fol. 7r. Vö.: Spira 1998. 77–78. p.

⁶⁹ Erre: Petőfi 1956. 85. p. és idézi: Kerényi 2022. 367. p.

⁷⁰ MNM KK OSZK Ktt. Quart. Germ. 713. fol. 7r.

⁷¹ Spira 1998. 82. p., egy korabeli zsidó visszaemlékező is utal erre a felfogásra: Einhorn 2000. 101. p.

Kehrer elbeszélésének csúcspontja az április eleji időszak, a „törvényes forradalom” győzelme, vagyis a nemzeti önállóság és közrend helyreállításának, a felelős kormány Pest-Budára költözésének örömnépe. Lelkesen tudósít a belvárosi plébániatemplomban celebrált *Te Deum*-ról, ahol a pest-budai nemzetőrség mellett a gránátos ezred tisztikara, sőt Lederer Ignác báró főhadparancsnok is jelen volt, aki könnyes szemekkel fogadta az öt üdvözlőket, az Erdélyből érkező vak báró Wesselényi Miklós a Ludoviceumnál történő fáklyászenével való fogadásáról, aki a közrend és béke megtartására intett, vagy a köznyugalom helyreállításáról, a munka és tanulás újrafelvételéről.⁷² Az első felelős magyar kormány király általi április 7-i beiktatását – amellyel kapcsolatban Kehrer patetikusán jegyzi meg, hogy „háromszáz éve hiába vártunk” – Pest-Buda április 14-én ünnepelte. Díszkivilágítással, diadalkapuvál, a testvérvárosok nemzetőrségének Rakpiacra (*Ladungsplatz*), vagyis a mai Széchenyi István térre való felvonulásával várta a dunai gőzhajóról kilépő minisztereket. A lipótvárosi Feldunasor klasszicista palotasora képezett festői hátteret a Heinrich-féle ház előtti fogadáshoz,⁷³ majd a Pesti Polgári Kereskedelmi Testület székházában, a Kereskedelmi Csarnok, a későbbi Lloyd-palota épületében Pest város hölgyeinek küldöttsége látta vendégül a kormány tagjait, ahol egyúttal Vasvári Pál mondott üdvözlő beszédet. A szakadó eső dacára Batthyány Lajos és miniszter társai a Nagyhíd utcán keresztül a tömeg éljenzése közepette gyalogosan mentek a miniszterelnök Hatvani utcai szállásáig.⁷⁴ Az ünneplés másnap este folytatódott, amikor az Újvásártéren, illetve Batthyány Lajos lakása előtt 800 fáklyából álló felvonulás éltette a kinevezett kormányt.⁷⁵

Társadalmi feszültségek kitörése Pesten 1848 áprilisában

Mint egykori gazdasági ügyekben járatos börgyár-tulajdonosnak, Joseph Kehrernek a figyelmét felkeltették az iparoslegények követelései, mozgalmai. Foglalkoztatták a pest-budai zsidóság elleni áprilisi megmozdulások, amelyeket – elfogadva a céhek vezetőségének magyarázatát – a zsidó iparos-konkurencia ártó tevékenységére adott válasznak és a radikális baloldali zsidó újságírók aknamunkájaként könyvelt el, akik a céhek ellen lázítottak. A zsidók bűnbakká tételében szerepet játszott az a tény, hogy számarányukhoz képest felülreprezentáltak voltak a ruházati iparban és a kereskedelemben, továbbá az is, hogy az 1840-es években megindult nagyarányú Pestre vándorlásuk sértette a keresztény iparostársaik gazdasági érdekeit.⁷⁶ A hangulatkeltésnek Pesten az 1845 óta Magyarországon tapasztalt rossz termékek miatt a városba áramló vidéki szegénység, a forradalom előtt kezdődő gazdasági válság, az infláció és a munkanélküliség ágyaztak meg.⁷⁷

Kehrer április 11-i bejegyzésében megörökíti azt a hírt, hogy Budán, a Tabánban a helyi polgárság a köztük élő zsidókat ki akarta űzni a városrészből, amire Pestről egy nagy csapat

⁷² MNM KK OSZK Ktt. Quart. Germ. 713. fol. 7v–8v. 1848. április 2–3. Wesselényi az április 3-i pesti fogadás kapcsán írja egy Kis Károlyhoz címzett április 10-i levelében, hogy a „nagy vásártér”-en lakott Pesten, Klauzál Gábor házában, amikor az ifjúság és polgárság képviselőit fogadta. Vö.: Kardos 1905. 203. p.

⁷³ Feltehetően a mai Apáczai Csere János utca 19. – Dorottya utca 10–14. – Széchenyi István tér 2. alatt álló, 1827-ben Hild József tervei szerint Heinrich Alajos megrendelésére épült kétemeletes házról van szó. Erre: BFL XV.17.b.311.SZB 4156, BFL IV.1207.b SZB 4156.

⁷⁴ Batthyány Lajos lakhelye a mai Kossuth Lajos utca és Szép utca sarkán ma már nem álló ház, az ún Czirákypalota volt, ld. Carlo-Pinas Vasquez 1837 körüli képét: FSZEK Budapest Képtár, képszám: [AN500307](#)

⁷⁵ MNM KK OSZK Ktt. Quart. Germ. 713. fol. 14v–15v.

⁷⁶ Spira 1998. 101–105. p., Deák 1983. 131–132. p.

⁷⁷ Spira 1973. 268. p.

„zsidó fiatal ember” termett a Duna túlszárnyán, hogy megsegítse az üldözötteket. A tabániak azzal érveltek, hogy ők nem a régóta köztük lakók ellen keltek fel, hanem az újonnan betelepített „idegen zsidók” ellen, őket kívánják elűzni.⁷⁸ A visszaemlékezők és az újsághírek szerint az eseményre ténylegesen két nap múlva, április 13-án került volna sor, és az elrendelt tisztújítás alkalmával összegyűlt választói tömeg kínálta volna a lehetőséget egy zavargás kioldására, de a kormány Pestre küldött megbízottja, Klauzál Gábor és a tanács időben megakadályozta az erőszak elhárítását.⁷⁹

Április 15-én a Pest Város Rendre Ügyelő Választmányának utolsó ülésén a csizmadia és magyar szabólegények adták elő panaszukat, amelyben többek között a céhes visszaélések megszüntetését, a munkabérek emelését kérték, de az elnöklő Rottenbiller a kérvény írásban való rögzítését javasolta és a sérelem orvoslása érdekében az akkor felállítandó, a Választmány feladatkörét átvevő minisztériumhoz irányította őket.⁸⁰ Másnap, 16-án délután a szabólegények és a nyomukba szegődő kíváncsiskodók – Kehrer szerint mintegy 12 000-en – a Nemzeti Múzeumnál gyülekeztek, és döntöttek a másnapi munkabeszüntetésről. Az április 17-én tartott újabb, Nemzeti Múzeum melletti gyűlésen Pest vármegye másodalispánja, Nyáry Pál meggyőzésére a tömeg hazavonult, véget vetve a sztrájknak, majd másnap ismét munkába állt.⁸¹

8. kép. Nyáry Pál. Barabás Miklós litográfiája, 1848 ([Wikimedia](#))

⁷⁸ MNM KK OSZK Ktt. Quart. Germ. 713. fol. 13v. A név szerint kigúnyoltak Alkér Antal és Vojdisék József tanácsosok voltak: Spira 1974.342–343. p.

⁷⁹ *Pesti Hírlap*, 1848.április 13. és Einhorn 2000. 108–109. p.

⁸⁰ MNM KK OSZK Ktt. Quart. Germ. 713. fol. 15v.

⁸¹ MNM KK OSZK Ktt. Quart. Germ. 713. fol. 16. Vö.: Spira 1974. 333–339. p.

A céhmesterek – felelve a legények mozgalmára – még az este folyamán a városházán, a választott polgárság termében gyűltek össze, ahol a helyzet megoldásáról tanácskoztak. Három fő pontban foglalták össze követeléseiket:

1. A lakhatási joggal a városban nem rendelkező zsidók, köztük a keresztény segédek tartó és a jelen zavarokért felelős iparosok kiűzése.
2. A most hatalmon levő városi tanács alkalmatlansága miatt egy új magisztrátus választása.
3. Egy kézműves mesterekből álló bizottság felállítása, amely a céhes visszaéléseket összegyűjti és a minisztériumnak felterjeszti.

Kehrer ugyanezen este kapcsán a városházánál nagy embertömeg összeverődéséről tudósított, akik Szepessy Ferenc polgármester, a városkapitány és több tanácsos tiszteletére macskazenét (*gröhnliches Katzenmusik*) adtak.⁸²

A zsidóellenes hangulat április 19-én érte el a csúcspontját, amikor a városházát ismét nagy tömeg vette körbe, amely a kormány számára petíciójuk átadását követelte a városatyáktól. Ebben kérték a nemzetőrségbe felvett zsidók lefegyverzését, az 1838 óta Pestre telepedett zsidók kiűzését a városból, továbbá a *Der Ungar* zsidó származású szerkesztőjének, a cikkeiben a céhekkel szemben kritikus hangvételt megütő Hermann Kleinnek a bebörtönzését.⁸³ Egyúttal a népgyűlés azon kérelmét is előadta Nagy Ferenc ügyvéd útján, hogy mivel a lakosság nagy része (rossz anyagi helyzete miatt) az aktuális házbérnegyedek nem képesek kifizetni, a városi hatóság annak elengedésére kötelezze a háztulajdonosokat, illetve a házbért a házak valós értékéhez igazítva határozza meg.⁸⁴ A délután 2-kor összegyűlt tömeg, amelynek egy része a Nemzeti Múzeumtól érkezett az Úri utcai Pilvax kávéházhoz, ekkor a zsidók lefegyverzését követelve a Terézvárosba, a Király utca felé vonult. A csákányokkal, buzogányokkal felfegyverzett tömeg a kora esti órákig a zsidó lakosokat itt és a környező utcákban tettleg és verbálisan is bántalmazta, házaik és boltjaik ablakait kövekkel dobálta be.⁸⁵ Ezalatt Rottenbiller helyettes polgármester mozgósította a közrend megőrzésére a pesti nemzetőrséget, ezen túl a budai polgárőrség és a Budáról mozgósított gránátosok is megérkeztek erősítésként, és az esti órákra helyreállították a rendet, a városházára hurcolták a rendbontókat. Eközben Batthyány Lajos miniszterelnök részvételével Rottenbiller „rendre ügyelő választmányt” (forrásunkban biztonsági választmány) hívott össze a városházára. A választmány elítélte a felkelést, de a közhangulatra nézve ragaszkodott a zsidó nemzetőrök lefegyverzéséhez.

Ugyanitt Rottenbiller mellett Nyáry Pál is a közrend és a törvényesség megőrzése mellett érvelt,⁸⁶ de nemcsak itt, hanem a város és utcáin és terein szembeszállva a feldühödött csőcselékkel, sikerrel igyekezett őket hazatérésre rábírn.⁸⁷ Kehrer véleménye szerint az 1848-as pesti tavaszi események közül leginkább az április 19-i nap hasonlított az erőszakos párizsi forradalomhoz, de „Istennek hála nem ugyanolyon volt”. A tömegek politikai szerepének

⁸² MNM KK OSZK Ktt. Quart. Germ. 713. fol. 17v.

⁸³ MNM KK OSZK Ktt. Quart. Germ. 713. fol. 18v–19r. 1842-ben alapított újságjában a céhlegények mozgalmát pártolta, de általában a magyar nemzeti liberális irányú publicisztikát folytatott német nyelven, amely 1848 szeptemberéig jelent meg. Erre: Spira 1998. 164. p., Ugrin 1979. 565., 568. p.

⁸⁴ A követelésre bővebben: BFL IV.1202.a 365. kötet 488–489. p. 1848. április 19.

⁸⁵ Einhorn 2000. 106. p. A Király utca és mellékutcai, így a Három Trombita, Könyök, Két Szerecsen utca voltak leginkább ebben érintettek.

⁸⁶ MNM KK OSZK Ktt. Quart. Germ. 713. fol. 19r–20v.

⁸⁷ Nyáry Pál érdemeit méltatja visszaemlékezésében Degré Alajos: Degré 1883. 2. kötet, 15–16. p.

felértékelődésére és a szociális demagógia veszélyeire is felhívta a figyelmet, amikor arra utalt, hogy milyen következménye van „egy egyszerű demonstrációnak, amely imponál a csőcseléknek”.⁸⁸

9. kép. Rottenbiller Lipót képmása. Friedrich Lieder, 1844
(Mosonmagyaróvár, Hansági Múzeum, Gyurkovich-gyűjtemény / [Wikimedia](#))

Másnap megjelent a miniszterelnök rendelete, amely megtiltotta a városban a hatósági engedély nélküli népgyűlések tartását. A rendre ügyelő választmány ugyanekkor bizottságot állított fel az előző napi „tumultus” vezetőinek felderítésére. Április 21-én az izraelita nemzetőrök egy része önként, „készségesen” beszolgáltatta a fegyverét, tegyük hozzá, hogy a sokkoló események hatására.⁸⁹ A kormány 22-én ugyan végül kiadta a pesti zsidó nemzetőrség lefegyverzését előíró rendeletet,⁹⁰ de az antiszemita közhangulat nem csitult. Még aznap a pesti rendre ügyelő választmány délutáni – Kehrer szerint „ingerült” hangulatú – ülésén a pesti és budai polgárság képviselőiből álló küldöttség jelent meg, a három nappal ezelőtti követelésekkel tartalmilag szinte megegyező petícióval.⁹¹ A választmány 24-i gyűlésén Kehrer leírása szerint a résztvevők sokasága miatt már a városházi ülésteremben nem fértek el, ezért a polgármester az épület elé egy asztalt állíttatott, és ott ismertette a kormány rendeleteit,

⁸⁸ MNM KK OSZK Ktt. Quart. Germ. 713. fol. 19r–20v.

⁸⁹ MNM KK OSZK Ktt. Quart. Germ. 713. fol. 20v–21r.

⁹⁰ Urbán 2007. 144. p.

⁹¹ MNM KK OSZK Ktt. Quart. Germ. 713. fol. 21–22.

amelyekben többek között elrendelte a lakosi joggal bíró zsidók összeírását Pesten.⁹² A városokban uralkodó antiszemita közhangulatról az ország különböző részeiből beérkező hírek is tanúskodtak. Így naplóírónk április 25-i bejegyzésében tudósított arról, hogy a Pozsonyból a halálos áldozatokkal is járó pogromot követően elűzött menekült zsidókat és ingóságaikat szállító hajókat a nemzetőrség nem engedte Pesten kikötni, illetve regisztrálta a zsidók Vácról való 24-i kiűzetését is.⁹³

A napló előadásmódjának jellemzői

A cím szerint is a magát a magyar történelem sorsfordító eseményeinek szemtanújaként (*Augenzeuge*) tituláló szerző lakonikus stílusát, amellyel az ország és Pest-Buda aktuális híreit közli az olvasóval, ritkán törik meg az események mozgatórugói után nyomozó magyarázatok, még ritkábban érzelmi megnyilvánulások. A külvilág eseményei állnak Kehrér krónikaszerű történetmondásának középpontjában, a szerzői én ehhez képest háttérbe szorul, legfeljebb utalásszerűen jelenik meg. A kortárs diskurzus függvénye lehet nem csak a választott elbeszélésmód, hanem a nyelvezet is, amihez a szerző kényszerűen hozzá van kötve. Számos eseményt, vagy ismétlődő eseménysort erősen hangsúlyoz, míg másokat alulértékel vagy elhallgat.⁹⁴

Német anyanyelve ellenére foglalkoztatják a magyar nemzeti jelképek, a forradalom alatt újjáéledt nemzeti szolidaritás, a szimbolikus politika látványos megnyilvánulásai. Tárgyalja a városba érkező küldöttségek megjelenését, amelyek az átalakulás egyik központjának és a vidéki cselekvés iránymutatójának tekintett Pestre érkeztek és köszönetüket nyilvánították a forradalmi események idején létrejött ideiglenes közigazgatási szervnek, Pest Város Rendre Ügyelő Választmányának. Április 5-én a Makóról érkezett, majd szülővárosából, Újvidékről az illír, vagyis a szerb náció nevében érkező és Pozsonyba továbbutazó delegáció üdvözlését rögzítette.⁹⁵ A forradalom szimbolikus térfoglalása, vagyis a közterek átnevezése sem maradt ki Kehrér leírásából: az előbb említett választmány javaslatára (Petőfi előterjesztésére)⁹⁶ a városi tanács a Városház teret Szabadság térnek, a Hatvani utcát Szabad sajtó útnak, a Pálos vagy Egyetem teret Március 15-e térnek keresztelte át.⁹⁷

⁹² MNM KK OSZK Ktt. Quart. Germ. 713. fol. 24r. A zsidók összeírására kiküldött bizottmány zsidókkal szembeni visszaéléseire és kudarcára: Spira 1998. 144–147. p.

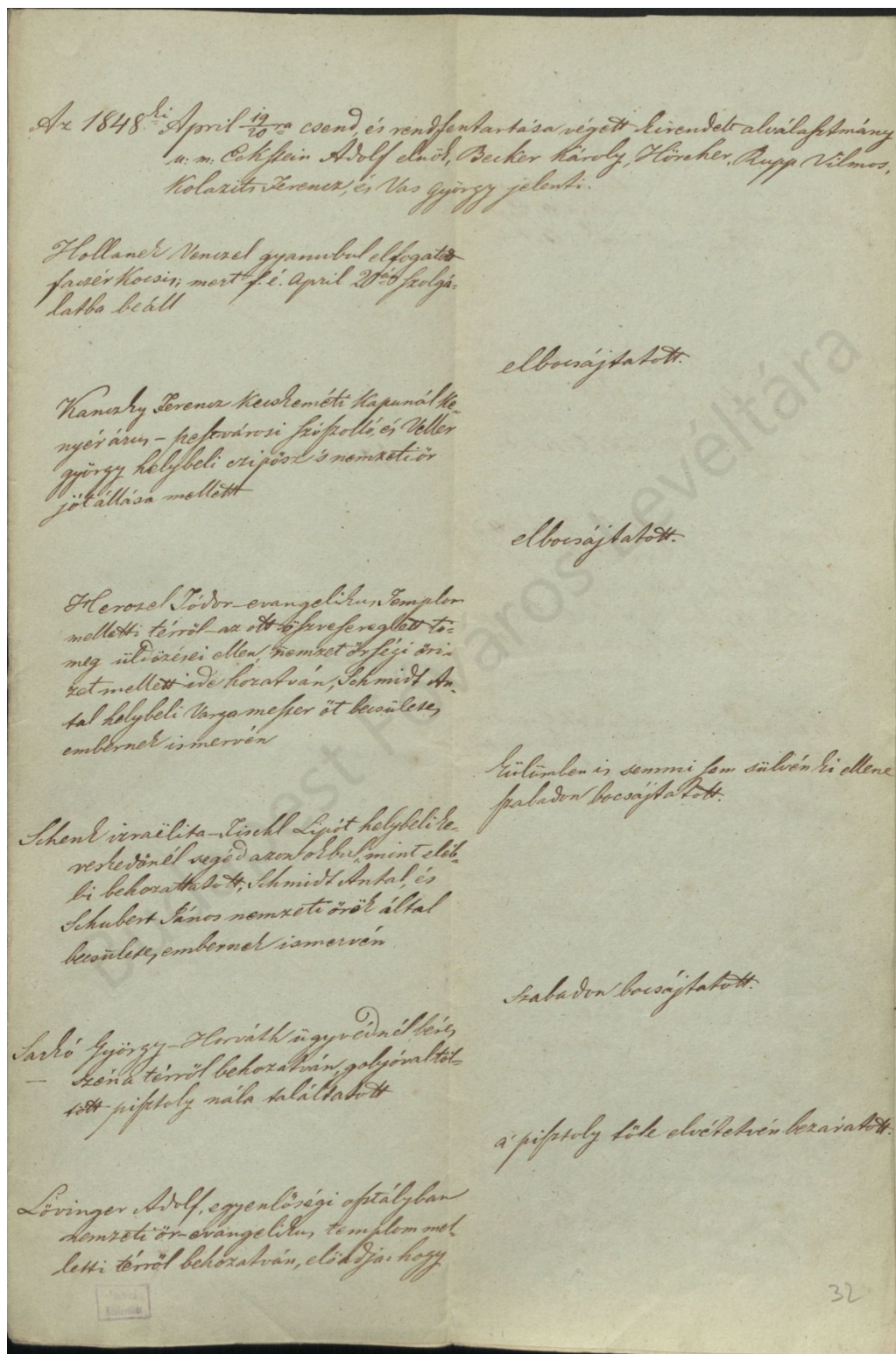
⁹³ MNM KK OSZK Ktt. Quart. Germ. 713. fol. 24v.

⁹⁴ Rutz 2002. 7., 17–19. p.

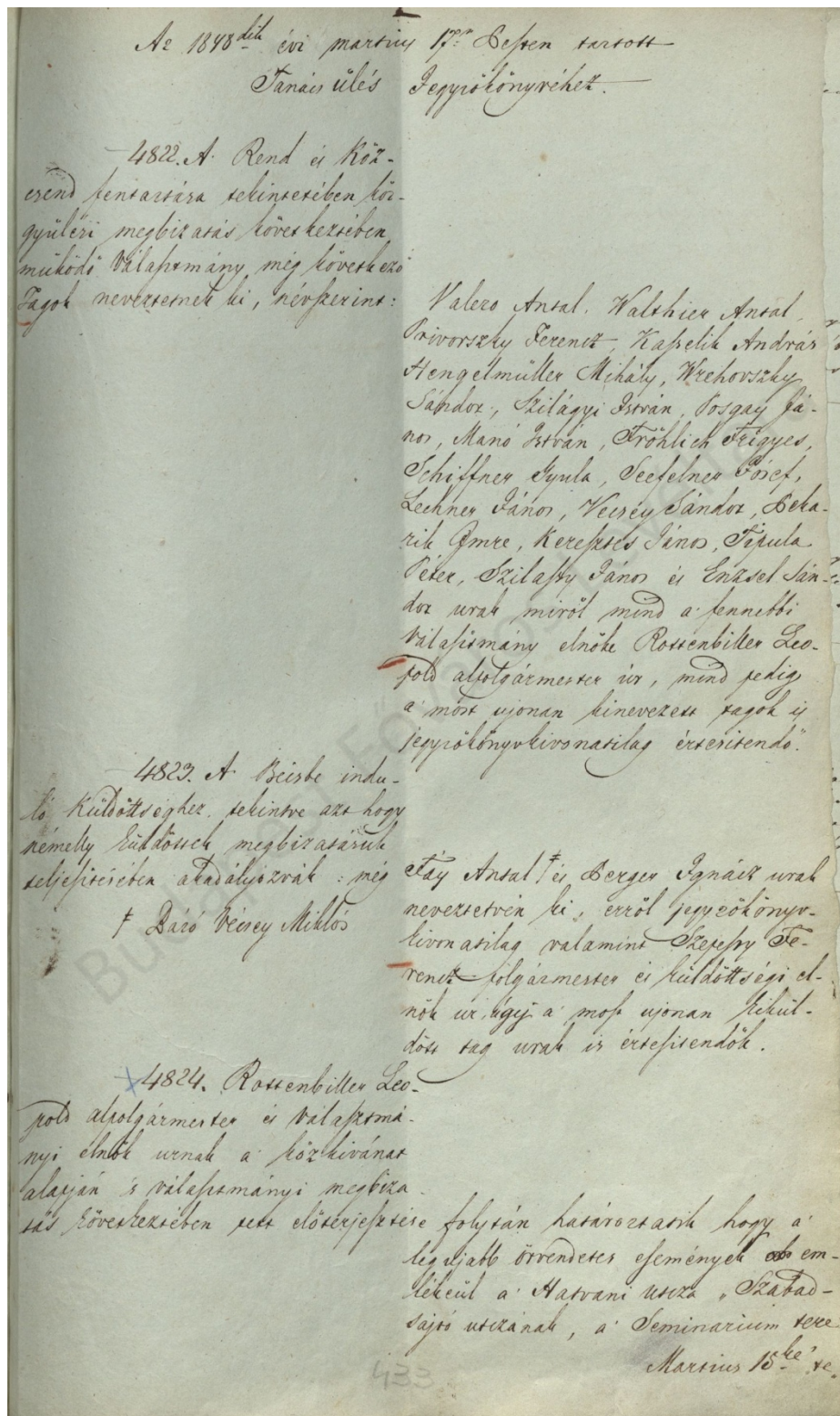
⁹⁵ MNM KK OSZK Ktt. Quart. Germ. 713. fol. 10.

⁹⁶ Kerényi 2022. 363. p.

⁹⁷ MNM KK OSZK Ktt. Quart. Germ. 713. fol. 6r. A tanácsulési jegyzőkönyv dönt az átnevezésekről: BFL IV.1202.a 365. kötet 433–434. p., 4824/1848. 1848. március 17.

10. kép. Az április 19-i zsidóellenes fellépést vizsgáló bizottság vizsgálati jegyzőkönyve.
 (BFL IV.1303.a 128/1848–1849)

11. kép. Pest város tanácsi határozata a közterek átnevezéséről, 1848. március 17.
(BFL IV.1202.a 365. kötet 433–434. p. [4824/1848.](#))

Tudósít április 7-én a városháza előtti térre tervezett „Szabadság-oszlop” felállítására érdekében elindított aláírási ívekről, amelyekre feliratkozva a célzott gyűjtést lehetett támogatni.⁹⁸ A forradalom emlékét megörökítő, központi alakjában Hungariát mint rabláncát

⁹⁸ MNM KK OSZK Ktt. Quart. Germ. 713. fol. 11v.

lerázó nőalakot formázó szobor tervét végül Marco Casagrande Magyarországon élő itáliai szobrász alkotta meg: ezt a kassai *Képes Újság* 1848. április 22-i számában közölte, de a megvalósításra soha nem került sor.⁹⁹ Általános követelésnek nevezi az április 13-i bejegyzésében a „szabadságért meghalt”, 1795-ben a Generális-kaszálón (a mai Vérmezőn) kivégzett magyar jakobinusoknak, a Martinovics Ignác nevével fémjelzett mozgalom mártírjai csontjainak exhumálását, ünnepélyes újratemetését.¹⁰⁰

12. kép. A Szabadság-oszlop terve.
(*Képes Újság*, 1848. április 22. 134. p.)

Miként a kortársak többsége, ő maga is nagyra értékelte a forradalom békés jellegét, azt, hogy a pesti ifjúság követeléseit vérontás és erőszak nélkül fogadta el a hatalom, kontrasztként a február 22-én kezdődő vagy a március 13-i bécsi forradalommal, ahol fegyveres felkelésekkel

⁹⁹ Lukácsy 1989. 300–301. p.

¹⁰⁰ MNM KK OSZK Ktt. Quart. Germ. 713. fol. 14v.

kellett kiharcolni az alkotmányos változásokat.¹⁰¹ Kehrer már a március 15-i bejegyzését is így zárja: „*így zajlott le a nagy nemzeti forradalom a legnagyobb rendben*”, hozzátéve, hogy az éjszaka is nyugodtan telt.¹⁰² Az áprilisi törvények gyümölcsét örökségként maga után hagyó utolsó rendi országgyűlés bezárását így kommentálta április 9-én: „*a reformok nagy aktusa vér kiontása nélkül, legnagyobb rendben és nyugalomban*” zajlottak le, a „*bölcs vezetőknek*” hála, amellyel Magyarország példát adhat más országoknak is. A felvilágosodás korának fiaként hitte, hogy ahol az erény (*Tugend*) és értelem (*Intelligentia*) uralkodik, ott véghez vihetik azt, amit az idő megkövetel.¹⁰³

A népgyűléseken elhangzó szónoklatok iránt nagy érdeklődést tanúsított. Több alkalommal gondosan feljegyzi a legjobb szónokok nevét, függetlenül attól, hogy ezek németül vagy magyarul hangzottak-e el, időnként a beszédek rövid tartalmát is. Joseph Kehrer egy 1846-ból fennmaradt kézírata tanúsága szerint már ekkoriban is figyelte a pesti várospolitikában elhangzó szónoklatokra, feljegyezve egyes választott polgárokra jellemző szófordulatokat (például Széchenyi István, Károlyi István, Szilágy István, Borsody András, Ullmann Móric).¹⁰⁴ A forradalom kapcsán először 1848. április 2-i bejegyzésben említi (fonetikus átírásban) az akkori „nagy szónoki tehetségek”-et Wesselényi Miklós báró pesti fogadása leírása kapcsán, név szerint: Klauzál Gábort, Nyáry Pált, Irinyi Józsefet, Irányi Dánielt, Vasvári Pált („*egy 20 éves diákot a Hajdúvárosokból*”), Tóth Gáspárt, Gyurkovics Mátét, Kacskovics Lajost, Rottenbiller Lipótot, Holovich Boldizsárt, Vidats Jánost, Wesselényi Miklóst. Kehrer névsorában különböző politikai irányzatokhoz tartozó szónokokat találunk. Jellemző, hogy közöttük a pesti választott polgárok több, Kehrer által korábbról is ismert tagját is megtaláljuk, így Tóth Gáspárt, akit a „legkiemelkedőbb tehetség”-nek nevezett az említettek között.¹⁰⁵ Április 6-án a bécsi egyetemi ifjúság Nemzeti Múzeumnál történő üdvözlésénél nyilvánosan szólók között Degré Alajos és Irányi német nyelvű beszéde mellett, „nagy szónokok”-ként kiemelte Perczel Móric, Pulszky Ferenc, Kendelényi Károly, Vasvári Pál, végül Petőfi Sándor nevét. (A forradalmár költő neve itt jelenik meg időben először a napló lapjain, *Petőfy* alakban).¹⁰⁶ Az egyik létszámára nézve legnagyobb, a március 15-it is meghaladó tömeggyűlést – ismételten a Nemzeti Múzeum előtt – április 23-án tartották, ismételten a bécsi egyetemista ifjúság fogadására. Kehrer túlzó becslése szerint ezúttal 50 000 fő jelent meg, míg a szakirodalom ennél jóval kisebb létszámot, 30 000 felvonulót valószínűsít.¹⁰⁷ A 250 fős bécsi delegáció üdvözlésére Pestről és Budáról nagy számban jelent meg a nemzetőrség. A múzeum dísztermében két miniszter, Szemere Bertalan és Eötvös József köszöntötték őket beszédekkel. A bécsi delegáció sem érkezett üres kézzel: ajándékként magukkal hozták Hunyadi Mátyás király seregének egy pajzsát a bécsi császári fegyvertárból, amelyet a régiséggyűjtő Kehrer természetesen nem hagyott ki elbeszéléséből.¹⁰⁸

¹⁰¹ A magyar forradalom békés és erőszakmentes jellegét, egyúttal különlegességét hangsúlyozzák a március ifjak írásai (Lukácsy 1989), a korabeli hírlapíró Nagy Ignác (Nagy 1980. 39. p), vagy a radikális-demokrata Táncsics Mihály (Táncsics 1978. 310. p.).

¹⁰² MNM KK OSZK Ktt. Quart. Germ. 713. fol. 5r.

¹⁰³ MNM KK OSZK Ktt. Quart. Germ. 713. fol. 12v.

¹⁰⁴ MNM KK OSZK Ktt. Oct. Germ. 153. Kehrer, Joseph: Spracheigenthümlichkeit berühmter Pester Wahlbürger Redner von 1846.

¹⁰⁵ MNM KK OSZK Ktt. Quart. Germ. 713. fol. 8v.

¹⁰⁶ MNM KK OSZK Ktt. Quart. Germ. 713. fol. 11r.

¹⁰⁷ Debreczeni-Droppán 2024. 26. p.

¹⁰⁸ MNM KK OSZK Ktt. Quart. Germ. 713. fol. 23. A pajzs máig a Magyar Nemzeti Múzeum féltett kincse: Debreczeni-Droppán 2024. 26. p.

Összegzés

Az 1848-as márciusi forradalom eseményeinek menetét a „rendi polgárság” látószögéből látva megállapíthatjuk, hogy a konzervatívabb, német anyanyelvű és kultúrájú pesti polgárság sem vonhatta ki magát a forradalmi események hatása alól. Mint láthattuk, a szerző a nemzeti liberális mozgalom céljaival részlegesen azonosult, a felelős magyar kormány gondolatát pártolta, figyelmét a külsőségek különösen megragadták. Ezek mellett fő kívánsága mégis a közrend-, a személy- és vagyonbiztonság megőrzése volt. Rossz szemmel nézte az események radikalizálódását, főleg az iparoslegények és munkások mozgalmait, az erőszakba hajló zsidóellenes túlkapásokat. Politikai iskolázottságát nyilván megalapozhatta, hogy az 1848 előtti évtizedekben a választott polgárság tagja volt, de ezt a jellemzően a városhatárokig terjedő látókört a Pest-Budán zajló népgyűlések, tömegtüntetések egyre inkább országos horizontúvá tágították ki. A minisztériumok és a népképviselői országgyűlés Pest-Budára helyezése a fővárosi szerepkörbe került testvérvárosok lakosságát a politikai élet centrumába helyezte, amely újabb témákat szolgáltatott a naplóró száma számára. Nem tudjuk, hogy milyen mértékben támaszkodott a szerző a reformkorra gazdaggá váló pesti sajtó termésére az események lejegyzésekor, de gondolkodását bizonyosan formálhatta ez is, ismeretszerzését megkönnyítette, hogy német anyanyelve mellett értett magyarul is, könyvtára könyvei között jócskán akadnak latin nyelvűek is.¹⁰⁹ Azáltal, hogy a családfő a nemzet történetében jelentősnek vélt eseményeket a családi célra szánt naplóban fia számára megörökítette, a külső világ eseményeit is beemelte a családi emlékezésbe, akár követendő vagy elrettentő példaként. Egyúttal a visszavonult idősödő polgár magát és családját is az új, polgári nemzet részének tekinthette a részvétel aktusa által, azzal, hogy tanúja (ha nem is aktív formálója) és krónikása volt a forradalom fővárosa, Pest-Buda eseményeinek.¹¹⁰ A vezető politikusok és a kulturális élet szereplőinek beszámolóit és visszaemlékezéseit mellé téve valószínűleg ritkább szövésűnek és szegényesebbnek hat Joseph Kehréré, de írásaiban olyan egyedi látószögből látjuk a forradalom eseményeit, amiért érdemes (újra)olvasni, tanulmányozni és talán (magyar fordításban) kiadni a szöveget.

Levéltári források

Budapest Főváros Levéltára (BFL)

IV.1201.a Pest Város Választópolgárságának iratai. Jegyzőkönyvek.

IV.1202.a Pest Város Tanácsának iratai. Tanácsulési jegyzőkönyvek.

IV.1202.g Pest Város Tanácsának iratai. Jelentések.

IV.1207.b Pest Város Szépítő Bizottmányának iratai. Iratok.

IV.1215.c Pest Város telekkönyvi iratainak gyűjteménye. Teleklevelék jegyzőkönyvei.

IV.1215.d Pest Város telekkönyvi iratainak gyűjteménye. Telekátírási jegyzőkönyvek.

IV.1215.f Pest Város telekkönyvi iratainak gyűjteménye. Telekkönyvek.

IV.1303.c Pest Város tanácsának iratai. Rendőrségi iratok.

IV.1303. j Pest Város Tanácsának iratai. Választási iratok.

XV.17.b.311. Pest Szabad Királyi Város Tervei. Pest Város Szépítő Bizottmányának tervei.

¹⁰⁹ A főbb szempontokra: Bácskai 2007. 251–252. p.

¹¹⁰ A kollektív emlékezet diskurzusába ágyazva: Halbwachs 2018. 191–192., 197., 217. p.

Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központ Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára (MNM KK OSZK Ktt.)

Fol. Hung. 1329. Kacs Kovics Lajos: Életem leírása.

Oct. Germ. 153. Kehrer, Joseph: Spracheigenthümlichkeit berühmter Pester Wahlbürger Redner von 1846.

Quart. Germ. 713. Joseph Kehrer: Die Ereignisse von [!] 14 und 15 ten März 1848 in der Stadt Pest, und die nachherigen Begebenheiten, Chronologisch notirt als Augenzeugen. 1848–1849. 13. kötet.

Felhasznált irodalom

- Bácskai 2007. Bácskai Vera: Pest város társadalma és politikai arculata 1848-ban a választók és megválasztottak összetétele alapján. In: *Városok és polgárok Magyarországon. I. kötet.* Budapest, 2007. 221–267. p.
- Czaga–Jancsó 1998. *Közcsend és Közbátorság Budán, Pesten és Óbudán 1848-49-ben - Dokumentumok Budapest Főváros Levéltárának irataiból.* Válogatta: Czaga Viktória – Jancsó Éva. Budapest, 1998.
- Deák 1983. Deák István: *Kossuth és a magyarok 1848/49-ben.* Budapest, 1983.
- Debreczeni-Droppán 2024. Debreczeni-Droppán Béla: A Magyar Nemzeti Múzeum 1848-49-ben. In: *Emlék-Őr.* 2024/2. 24–27. p.
- Degré 1883. Degré Alajos: *Visszaemlékezéseim az 1848-9-ik év előtti, alatti és utáni időkből. 1–2. kötet.* Budapest, 1883.
- Einhorn 2000. Einhorn Ignác (Horn Ede): *A forradalom és a zsidók Magyarországon.* Fordította: Fenyő István. Az utószókat írta: Fenyő István – Miskolczy Ambrus. Budapest, 2000.
- Forrai 2000. Forrai Ibolya (szerk.): *Egy pesti polgár Európában (Negyvennyolcas idők 3).* Budapest, 2000.
- Gesztesi 2016. Gesztesi Albert: Egy belvárosi ház: Dorottya utca 8. *Műemlékvédelem* 60. (2016) 3–4. sz. 195–206. p.
- Halbwachs 2018. Halbwachs, Maurice: *Az emlékezet társadalmi keretei.* Budapest, 2018.
- Halitzky 1817. Halitzky Antal: Rövid leírása egy Ólom-Táblácskának, melyet Kehrer József Úr Pesti Polgár, és egy Cs. K. privilegiált Timár Fabrikának Birtokosa a' Nemzeti Museumnak szentelt. *Tudományos Gyűjtemény.* 1 (1817). 61–65. p.

- Henszlmann–Ortvay 1875. Kehrér József hagyatéka. In: Henszlmann Imre – Ortvay Tivadar (szerk.): *Archaelógiai Értesítő* 9. (1875). 5. füzet. 161–162. p.
- Horváth 2010. Horváth J. András: Lesz-e múltad Kovács János? Személyes magániratok Budapest Főváros Levéltárában. *Budapesti Negyed* 68. (2010) Nyár. 3–20. p.
- Irányi–Chassin 1989. Irányi Dániel – Charles-Louis Chassin: *A magyar forradalom politikai története 1847–1849. Első kötet. A háború előtt.* Budapest, 1989.
- Járolí 2001. *A rendszerváltás folyamata az 1848-49-i forradalom és szabadságharc első hónapjaiban. Válogatott dokumentumok.* Válogatta és sajtó alá rendezte: Járolí József. Budapest, 2001.
- Jókai 1967. Jókai Mór: *Cikkek és beszédek (1848. március 19. – 1849. december 31.) 2. kötet.* Összeállította és sajtó alá rendezte: Szekeres László. Budapest, 1967.
- K. Horváth 2002. K. Horváth Zsolt: Önarcképcsarnok. A személyes emlékezet, mint történeti probléma. In: *A történész szerszámosládája. A jelenkori történeti gondolkodás néhány aspektusa.* Szerk.: Szekeres András. Budapest, 2002. 81–102. p.
- Kardos 1905. Kardos Samu: *Báró Wesselényi Miklós élete és munkái. Második kötet.* Budapest, 1905.
- Katona–Ráday 2013. Katona Tamás – Ráday Mihály: *Az 1848/1849-es forradalom és szabadságharc emlékhelyei I. Események és helyszínek.* Szerk.: Csorba László. Budapest, 2013.
- Kemény 1968. Kemény G. Gábor: *Pest nemzetiségi lapjai 1848–49-ben.* Budapest, 6. (1968) 5. sz., 42–43. p.
- Kerényi 2022. Kerényi Ferenc: *Petőfi Sándor élete és költészete. Kritikai életrajz.* Második, javított kiadás. Budapest, 2022.
- Kiss 1988. Kiss József: Tóth Gáspár, Petőfi „mecénása.” Egy jeles, polgári magyar szabómester a reformkorban és a forradalomban. *Tanulmányok Budapest múltjából* 22. (1988) 241–286. p.
- Kubinyi 1845. Kubinyi Ágoston: Magyar Nemzeti Múzeum tárgyában. *Társalkodó* 14. (1845) 3.sz., 10–12. p.
- Kunitsch 1824. Kunitsch, Michael: *Topographische Beschreibung des Königreiches Ungarn und seiner einverleibten Provinzen. In Bezug auf die Landes- und Volkscultur, Oeconomie, Industrie, Künste, Handlung, Manufacturen und*

Gewerbe. Durch eigene Forschungen und practische Untersuchungen auf Reisen bearbeitet, und mit Rückblicken auf die Vorzeit nach dem gegenwärtigen Zustande dargestellt. Mit einem topographischen Plan. I. Band. Pest, 1824.

- Lukácsy 1989. *Ez volt március 15. Kortársak írásai a forradalomról.* Közzéteszi: Lukácsy Sándor. Budapest, 1989.
- Lukácsy 1996. Lukácsy Sándor: A csillag éve. In: Uő.: *Egy hazánk van. Tanulmányok.* Pécs, 1996. 308–341. p.
- Miskolczy 2010. Miskolczy Ambrus: Eftimie Murgu, az ember és a politikus (1805–1870). In: *Levéltári Közlemények.* 81. (2010) 141–165. p.
- Nagy 1980. Nagy Ignác: *Uracskok, arszlánnők. Budapesti életképek 1840–1848.* Válogatta, szerkesztette: Szigethy Gábor. Budapest, 1980.
- Nagy 1975. Nagy Lajos: *Budapest története 1790–1848.* In: *Budapest története a török kiűzésétől a márciusi forradalomig.* Szerk.: Kosáry Domokos. Budapest, 1975. 27–215. p.
- Mérei 1951. Mérei Gyula: *Magyar iparfejlődés 1790–1848.* Budapest, 1951.
- Petőfi-adattár 1992. *Petőfi adattár III. Petőfi-okmányok, függelék (családi adatok), pótlások az I. és II. kötethez.* Gyűjtötte, sajtó alá rendezte és a jegyzeteket írta: Kiss József. Budapest, 1992.
- Rózsa–Spira 1973. Rózsa György – Spira György: *Negyvennyolc a kortársak szemével.* Budapest, 1973.
- Rutz 2002. Rutz, Andreas: [Ego-Dokument oder Ich-Konstruktion? Selbstzeugnisse als Quellen zur Erforschung der frühneuzeitlichen Menschen.](#) *Zeitenblicke* 1. (2002).2. ZEITENBLICKE – Online-Journal für die Geschichtswissenschaften
- Simon–Sudár–Ternovác 2025. Simon Katalin – Sudár Balázs – Ternovác Bálint: *Pest a kezdetektől 1848-ig. (Magyar Várostartörténeti Atlasz 10.)* Budapest, 2025.
- Spira 1970. Spira György: A nagy nap: In: *Petőfi és kora.* Szerk.: Lukácsy Sándor–Varga János. Budapest, 1970. 309–361. p.
- Spira 1973. Spira György: A negyvennyolcas forradalom hónapjainak munkásmozgalma a testvér-városokban: Pesten, Budán és Óbudán. In: Uő.: *A negyvennyolcas nemzedék nyomában.* Budapest, 1973. 265–279. p.

- Spira 1974. Spira György: 1848 nagyhete Pesten. *Századok* 108. (1974). 2. sz., 323–369. p.
- Spira 1979. Spira György: Polgári forradalom (1848–1849). In: *Magyarország története 1848–1890*. Főszerk.: Kovács Endre. Szerk.: Katus László. 1. kötet. Budapest, 1979. 59–434. p.
- Spira 1998. Spira György: *A pestiek Petőfi és Haynau között*. Budapest, 1998.
- Táncsics 1978. Táncsics Mihály: *Életpályám*. Budapest, 1978.
- Temesváry 1988. Temesváry Ferenc: *A Magyar Nemzeti Múzeum tűzifegyvergyűjteménye.1 Pisztolyok*. Budapest, 1988.
- Ugrin 1979. Ugrin Aranka: A reformkor sajtója (1832–1840). In: *A magyar sajtó története 1705–1848*. I. Szerk.: Kókay Károly. Budapest, 1979.
- Urbán 1981. Urbán Aladár: A Helytartótanács 1848. március 15-ről. In: *A nagy év sodrában. Tanulmányok 1848-ról*. Budapest, 1981. 25–50. p.
- Urbán 2007. Urbán Aladár: *Gróf Batthyány Lajos miniszterelnöksége, fogsága és halála*. Budapest, 2007.
- V. Waldapfel 1950. *A forradalom és szabadságharc levelestára*. I. Összeállította, jegyzetekkel és bevezetéssel ellátta V. Waldapfel Eszter. Budapest, 1950.

Impresszum
Budapesti Levéltári Mozaikok

A kiadó neve: Budapest Főváros Levéltára
A kiadó székhelye: 1139 Budapest, Teve u. 3–5.
Felelős kiadó: Dr. Kenyeres István főigazgató

Főszerkesztő: Dr. Simon Katalin
Szerkesztőség: Fazekasné Dr. Toma Katalin, Dr. Fehér Csaba, Dr. Garami Erika, Dr. Ternovác Bálint,
Dr. V. László Zsófia, Tóth Gergely (technika- és honlapfelelős)

A szerkesztőség elérhetősége: 1139 Budapest, Teve utca 3–5.; 1554 Budapest, Pf. 41.
e-mail: mozaikok@bparchiv.hu